

*Kees J. J. J. J.
15 april 1977.*

Uitgegeven door de groep
" D A A D · E N G E D A C H T E "
Corn. Outshoornstraat 1^I
A m s t e r d a m - 1016

176125

W O O R D V O O R A F

In de volgende bladzijden treft de lezer een ándere opvatting over de gebeurtenissen in Portugal aan dan er wordt gehuldigd in de meeste stromingen binnen hetgeen de arbeidersbeweging wordt genoemd. Het verschil komt in tweeërlei opzicht tot uiting.

In de eerste plaats wordt de militaire coup van 25 april 1974, die een einde maakte aan het bewind van Caetano, aan het Salazarisme en aan de terreur van de PIDE, anders beoordeeld dan meestal het geval is. De staatsgreep van de Beweging van de Strijdkrachten wordt hier niet beschouwd als het startsein voor "de Portugese revolutie" maar als een geslaagde poging om het dreigende gevaar van een revolutie te bezweren.

In de tweede plaats - en dat hangt daarmee natuurlijk ten nauwste samen - wordt die Beweging van de Strijdkrachten niet gezien als een organisatie, die - gevolg van haar kleinburgerlijke sociale basis - wel tegen de macht van de grote monopolies is gekant, maar voor het overige de maatschappelijke ontwikkeling van het land strikt binnen de grenzen van de burgerlijke samenleving wil houden.

In onze analyse wordt de nadruk gelegd op de diepe tegenstelling tussen de Portugese arbeidersklasse enerzijds en anderzijds heel het huidige officiële Portugal. Over dat officiële Portugal, het Portugal van de strijdkrachten en van de politieke partijen, wordt tegenwoordig heel wat gesproken. Over dat ándere Portugal, het Portugal van de arbeiders, verneemt men bijna niets. Dat verklaart de titel van een brochure, waarin juist aan handel en wandel van de Portugese arbeidersklasse bijzondere aandacht wordt geschonken.

Alle partijen en groepen van het officiële Portugal komen uit onze analyse tevoorschijn als de exponenten van bepaalde, binnen de kapitalistische samenleving optredende tendensen. Elk van hen streeft uiteraard naar een ándere toekomst, maar het gaat daarbij telkenmale om een kapitalistische toekomst, ook al wordt die dan telkens aangeprezen met een geheel ander etiket.

Sommige groepen - de bolsjewistische PCP van Cunhal, een deel van de strijdkrachten en sommige "linksen", zoals de maoïstische MRPP - zijn de vertegenwoordigers van een staatskapitalistische toekomst, ook al denken zij daarover dan niet volstrekt gelijk.

Andere groepen - de sociaaldemokraten van Soares bijvoorbeeld - staan een kapitalistische toekomst voor, die gefundeerd is op de vrije economische mededinging, op de vrije concurrentie.

De Portugese arbeiders - men zal er de bewijzen voor aantreffen - staan tot al die groepen in min of meer openlijke vijandschap, zoals al die groepen - de PCP inclusief - in vijandschap tot de arbeiders staan, een vijandschap, die zij niet hebben nagelaten te tonen.

De bewijzen die wij op het oog hebben en de gegevens waarop onze beschouwingen berusten, hebben wij niet uit de kranten vergaard, al was het alleen maar omdat zij daar niet te vinden zijn. Zij zijn afkomstig uit

vier bronnen.

In hoofdzaak baseren wij ons op materiaal, dat ons ter beschikking werd gesteld door Portugese relaties die de Franse taal machtig zijn.

In de tweede plaats maken wij gebruik van een zeer uitvoerige en informatieve brief van een in de Verenigde Staten woonachtige vriend (Fransman van origine) die tijdens een bezoek aan Portugal discussies heeft gevoerd met allerlei groepen, welke bestaan door de officiële pers vrijwel nimmer wordt vermeld.

Ten derde hebben wij geput uit een dossier met teksten, afkomstig van in Portugal gevormde raden.

Ten vierde hebben wij een overzicht van één jaar maatschappelijke strijd in Portugal benut, dat werd samengesteld door het redactie-kollektief van het in Lissabon verschijnende blad "Combate" en dat in vertaling werd opgenomen in het Franse tijdschrift "La Lanterne Noire" van juni j.l.

Het blad "Combate", dat na 25 april 1974 begon te verschijnen, had aanvankelijk een leninistische tendens. Het brak al vrij snel met het leninisme en nam daarna stelling voor een zelfstandige strijd van de arbeiders, los van partijen of vakverenigingen en tegen het staatsapparaat.

Wij hebben, om de lezer zo min mogelijk met noten te vermoeien, ervan afgezien bij alles wat aan een van deze vier bronnen werd ontleend, de bron telkens weer afzonderlijk te noemen. Waar wij - af en toe - van een andere bron gebruik hebben gemaakt, is deze wél aangegeven.

Tot slot een waarschuwing: wat de lezer voor zich heeft is een analyse, niet een geschiedenis van Portugal sinds de 25e april 1974. Men zoeke derhalve in deze brochure niet, wat er onmogelijk allemaal kon worden ingestopt.

Amsterdam, oktober 1975.

H E T A N D E R E P O R T U G A L

Het schijnt alsof er sedert de 25e april 1974 - de dag waarop in Portugal de Beweging van de Strijdkrachten (MFA) een einde maakte aan het bewind van Caetano - een stroom van informatie over dat land op gang is gekomen. Er gaat bijna geen dag voorbij of men leest berichten of beschouwingen over Portugese gebeurtenissen en over de Portugese politiek. In werkelijkheid heeft heel die zogenaamde informatie bijzonder weinig om het lijf. Omtrent de in Portugal bestaande sociale verhoudingen verneemt men praktisch niets. Wat er wordt geschreven handelt bijna uitsluitend over wat "de nieuwe Portugese democratie" wordt genoemd, de nieuwe macht, die in de plaats van de oude is gekomen. Wij worden op de hoogte gehouden van de geschillen tussen de politieke partijen, van de officiële verklaringen der politieke leiders en van de standpunten der op de voorgrond tredende militairen. Maar rond de situatie van de arbeiders, van de boeren of van de Portugese burgerij wordt een muur van stilzwijgen opgetrokken.

Er is nauwelijks één krant die iets vertelt over de sociale achtergronden der ontwikkeling, over de krachtsverhouding tussen de klassen in de Portugese samenleving, over het karakter der Portugese maatschappij en de daaruit volgende perspectieven. Dat aldus ook de betekenis van de 25e april 1974 onduidelijk is gebleven, spreekt vanzelf.

Dat de Portugese strijdkrachten in de lente van vorig jaar in de ontwikkeling hebben ingegrepen op een wijze die volkomen verschilt van wat men in het algemeen van de gewapende krachten ener gevestigde orde gewoon is, hebben de burgerlijke bladen mogelijk wel als iets ongewoons ervaren, maar niet als iets dat een verklaring behoefde. Zij hebben die verklaring dan ook niet gegeven. Integendeel, zij hebben vrijwel unaniem op het kompas gevaren van die strijdkrachten zélf. Dat wil zeggen: zij zijn ervan uitgegaan, dat datgene wat "de strijdkrachten", of liever gezegd de officieren, bij hun optreden voor ogen hadden de "werkelijke" doeleinden waren. Geen ogenblik hebben zij bedacht, dat wanneer er een krachtige storm door de maatschappij vaart, een dergelijk kompas even onbetrouwbaar wordt als scheepskompassen onbetrouwbaar worden tengevolge van een magnetische storm.

Geen ogenblik ook hebben de burgerlijke journalisten er rekening mee gehouden, dat maatschappelijke ontwikkelingen juist daardoor worden gekenmerkt, dat de voorstellingen en ideeën waarmee zij aanvangen in minder dan geen tijd plaats maken voor andere ideeën en voor geheel andere voorstellingen. Toen ook zij tot de konklusie moesten komen, dat de Portugese werkelijkheid zich op ándere wijze ontwikkelde dan was uitgestippeld in het oorspronkelijke program, toen hebben zij niet dat program aan een kritische beschouwing onderworpen, doch inplaats daarvan de werkelijkheid bekritiseerd. Wie er zich voor wil hoeden in precies dezelfde dwaasheid te vervallen, zal - alvorens zich in de huidige si-

tuatie te verdiepen - moeten terugkeren naar het begin, althans naar de staatsgreep van de MFA.

Als het leger zich anderhalf jaar geleden keert tegen de maatschappelijke orde die het geroepen is te verdedigen, dan gebeurt dat bepaald niet voor de eerste maal in de Portugese geschiedenis. In 1910 effenen de militairen de weg voor het uitroepen van de republiek. Eer wederom de militairen in 1974 een einde maken aan een lange periode van diktatuur, hebben zij in 1926 die diktatuur helpen vestigen door het nationalistische bewind van Salazar te steunen. Alle drie de keren spruit hun optreden voort uit de bijzondere maatschappelijke en politieke verhoudingen in het land.

In moderne burgerlijke staten zijn regering en parlement er onafgebroken mee bezig de bestaande wetgeving op volstrekt legale wijze aan te passen aan de eisen die door een gestage ontwikkeling van het productieproces worden gesteld. Staatsgrepen als die in Portugal zijn van dat normale politieke ontwikkelingsproces het volstrekte tegendeel. Zij beogen de aanpassing der wettelijke verhoudingen met onwettige middelen tot stand te brengen. Zij zijn karakteristiek voor samenlevingen die in ontwikkeling zijn achtergebleven, samenlevingen waarin de burgerlijke klasse of van geen betekenis is, of zó zwak, dat zij niet in staat is een normaal burgerlijke politiek leven te doen funktioneren. 1)

In Portugal is nauwelijks sprake van enige concentratie of centralisatie van het kapitaal. Dat komt tot uitdrukking door de aanwezigheid van een enorm aantal kleine ondernemingen van - naar moderne begrippen - nog veelal primitief karakter. Voor zover er kapitalisme wordt aangetroffen is dat vooral een financieel en handelskapitalisme, dat zijn ontstaan dankt aan de koloniale uitbuiting. De toestand van de landbouw is er katastrofaal. Een agrarische hervorming, waarmee doorgaans de kapitalistische ontwikkeling gepaard gaat, heeft in Portugal niet plaats gevonden. Doordat de Portugese bourgeoisie er altijd als de dood voor is geweest de volksmassa's in beweging te brengen die met hun optreden de vóórkapitalistische produktieverhoudingen zouden hebben kunnen verstoren, blijven deze achterlijke verhoudingen gehandhaafd. Daarmee is in Portugal aan werkelijke burgerlijke heerschappijverhoudingen tot in onze tijd de weg versperd geworden.

Wanneer het industriële kapitalisme zich ook in Portugal begint te vertonen verandert dat vooralsnog niets aan de macht van de financiële klasse. Deze berust enerzijds op het monopolie van de koloniale handel, anderzijds op de uit landbouw verkregen inkomsten, die niet worden aangewend voor de akumulatie van het kapitaal. Heel de 20ste eeuw door verzet de Portugese heersende klasse zich hardnekkig zowel tegen een kapitalistische ontwikkeling van de landbouw als tegen iedere wijziging van het beleid ten opzichte van de Afrikaanse bezittingen. Een mili-

1) Vandaar, dat staatsgrepen in West-Europa vrijwel uitzondering zijn, een veel voorkomend verschijnsel daarentegen in Midden- en Zuid-Amerika.

tair apparaat van betekenis wordt o.a. in stand gehouden om de ongestoorde uitbuiting der kolonieën te garanderen.

Vandit alles profiteren de kleine, achterlijke kapitalistische ondernemingen in niet geringe mate. De Portugese ekonoom Barreto heeft opgemerkt, dat én hun export naar de overzeese gebiedsdelen én hun leveranties aan het leger winsten opleveren, die hun in staat stellen het hoofd boven water te houden. Zonder die kunnen zij noch tegen de dungezaaide grotere ondernemingen in Portugal, noch tegen het Europese kapitalisme concurreren.

Hun economische zwakte wordt in de jaren '20 gekompenseerd via een nieuw soort intensieve samenwerking tussen de overheid en het bedrijfsleven. De arbeidersklasse wordt in het gareel gehouden door de hiervoor gevormde korporatieve staat, die een politiek van beschermende rechten voert, publieke werken laat uitvoeren, de vrije concurrentie aan banden legt en de prijzen op een kunstmatig niveau tracht te houden. Voor zover dit systeem van Salazar werkt, werkt het tevens de maatschappelijke vooruitgang tegen. Het belemmert verbeteringen in het productieproces die elders het antwoord vormen op de eisen van de arbeiders en die evenzovele wapens zijn voor de economische mededinging. De korporatieve broeikas beschermt het tere plantje van de Portugese economie, maar dat blijft, juist tengevolge van die bescherming, een teer plantje.

Naarmate de jaren verstrijken nemen de crisisverschijnselen toe. De situatie in de landbouw leidt tot een massale verpaupering van de plattelandsbevolkingen vervolgens tot een emigratie op grote schaal. Doordat de ontwikkeling der produktieve krachten stagneert, komt daar dan op de duur nog een proletarische emigratie bij. Tenslotte ziet het koloniale regiem zich omtrent de jaren '60 gekonfronteerd met een oorlog in Afrika, die op drie fronten moet worden gevoerd. Doordat de kosten van die oorlog verre de draagkracht van de Portugese economie te boven gaan is het Salazarisme praktisch aan het eind van zijn Latijn. De kapitalistische groepen, die allemaal krachtig hebben geholpen om het heersende regiem aan de macht te brengen, hebben tegen het begin van de jaren '70 stuk voor stuk hun vertrouwen daarin verloren.

Om aan een verstikking van het maatschappelijk leven te ontkomen worden bressen gehakt in het door Salazar c.s. opgetrokken gebouw. Dat geschiedt in de periode, waaraan de naam van Caetano is verbonden. Diens minister van industrie, Rogerio Martins stelt pogingen in het werk om het bedrijfsleven te rationaliseren en te koncentrereren. Hij streeft daarbij naar herstel van het partikuliere initiatief en van de vrije concurrentie. Het is bovendien de periode waarin de industrialisatie toeneemt, echter vooral door buitenlandse investeringen, speciaal in die sectoren, waarin de arbeidskracht bijzonder goedkoop is.

Het doorvoeren van hervormingen blijkt buitengewoon moeilijk. Voor zover ze op papier tot stand komen valt er in de praktijk weinig van te merken. De met het kolonialisme verstrengelde regerende klik is zo machtig, dat het vrijwel onmogelijk blijkt het bestaande regiem van bin-

nen uit te veranderen. Maar de behoefte aan een hervorming wordt voortdurend groter. Als gevolg daarvan ontstaat er een groeiende tegenstelling tussen twee frakties binnen het Portugese kapitalisme.

- De moderne fraktie, die de steun geniet van de wat grotere ondernemingen, zoals bijvoorbeeld het bedrijf van Champalimaud, wil een kapitalisme dat zich niet op de kolonieën, maar op de wereldmarkt en de Europese Economische Gemeenschap oriënteert en dat bevrijd is van de korporatieve boeien en de staatsbevoogding van het heersende regiem.

- De parasitaire fraktie van het financiële en handelskapitalisme wil het bestaande politieke en economische systeem handhaven en heeft via het staatsapparaat de touwtjes nog altijd stevig in handen.

De moderne fraktie aarzelt. Hoe scherp zij ook de noodzaak voelt van een verandering, zij is tegelijkertijd bevreesd voor de konsekventies. Deze vrees, gevoegd bij haar relatief geringe betekenis in de totaliteit der Portugese maatschappij, maakt het haar onmogelijk ook maar iets te ondernemen.

De impasse duurt voort. Een militaire oplossing van de koloniale kwestie wordt met de dag onmogelijker. Tegen een politieke oplossing, die een herstructurering van de Portugese samenleving vooropstelt, verzetten zich de aan het bewind zijnde machthebbers, waartegen de zwakke burgerlijke oppositie niet is opgewassen.

De uitgaven voor de koloniale oorlog brengen een enorme inflatie teweeg. De kosten van levensonderhoud stijgen tot een schrikbarende hoogte. De staat kan, bij gebrek aan middelen, op het gebied van onderwijs, sociale zorg of volksgezondheid nauwelijks meer iets tot stand brengen. De maatschappij verkeert in een staat van totale ontredde. Maar de bijzondere structuur van de samenleving is er de oorzaak van, dat geen enkele groep de doorbraak van primitief burgerlijke verhoudingen naar modern burgerlijke verhoudingen kan forceren. Tegen die achtergrond moeten de gebeurtenissen van april '74 worden gezien, die in maart 1974 worden voorafgegaan door een mars van enkele militaire eenheden vanuit Caldas de Rainha naar de hoofdstad Lissabon. De mars wordt verijdeld, maar hij laat er niettemin weinig twijfel over bestaan, welk lot het heersende regiem te wachten staat.

MFA: REPRESENTANT VAN HET KLEINBURGERDOM

Met de staatsgreep van 25 april 1974 doet het Portugese leger een poging de weg te banen naar politieke verhoudingen die beantwoorden aan de behoeften van het ogenblik. Dat zijn ongetwijfeld in de eerste plaats de behoeften van een moderne economie, de behoeften van de industriële bourgeoisie. Niettemin is het volstrekt onjuist om te beweren - zoals de Portugese maoïsten van de M.R.P.P. (Beweging voor de Reorganisatie van de Proletarische Partij) doen - dat de MFA slechts de plannen van de bourgeoisie uitvoert of dat de staatsgreep "door de bourgeoisie voltrokken wordt terwille van háár belangen." Zó simpel liggen de dingen niet; de werkelijkheid is veel gecompliceerder.

De MFA, de Beweging van de Strijdkrachten, is een beweging van de kleine en de middelgrote burgerij en zij kan in een land als Portugal ook moeilijk iets anders zijn. Het leger is het instituut waarbinnen aan de kleinburgerlijke intelligentsia een mogelijkheid tot carrière-maken wordt geboden, die elders niet aanwezig is door het ontbreken van een modern bedrijfsleven. Uit het kleinburgerdom stamt het grootste deel van het beroepskader; uit het kleinburgerdom stamt ook het grootste deel van het dienstplichtig kader, doordat er in Portugal nu eenmaal kleinburgerlijke en vóór-burgerlijke verhoudingen bestaan. Die kleinburgerlijke sociale basis van het leger verklaart, waarom het zich in 1926 aan de kant van Salazar schaart, waarom het in de jaren '70 een oppositionele kracht wordt. Het militaire kader is onder de gegeven verhoudingen de enige werkelijk bestaande organisatie van het kleinburgerdom. Het voelt zoals het kleine burgerdom, het denkt zoals het kleine burgerdom, dat wil zeggen burgerlijk. Het heeft een burgerlijke visie op de crisis waarin de Portugese maatschappij verkeert. Het krijgt een toenemende afkeer van de parasitaire laag die zich aan de top daarvan bevindt. Het voelt zich hoe langer hoe meer tegenover die top de representant van de gehele "natie". Dat komt ook tot uiting in een vóór de 25e april door de MFA verspreide tekst waarin het heet, dat "de strijdkrachten het instrument zijn van de nationale wil en niet in dienst staan van de een of andere groep" en waarin voorts wordt verklaard, dat "er geen enkele scheidsmuur mag bestaan tussen het leger en het volk". Voor zover dat op een krijgslied lijkt, is het een krijgslied uit de tijd van de Franse revolutie, waarmee de gebeurtenissen in Portugal overigens weinig gemeen hebben.

Krijgsvucht is daarenboven niet iets dat de MFA kenmerkt. Integendeel! Wanneer de crisis in het land steeds dieper wordt, wanneer het bestaande regiem verschijnselen van ontbinding gaat vertonen, komt de MFA tot de konklusie, dat zij

"tegenover de maatschappij verplicht is iets te ondernemen, aangezien anders het volk iets zal ondernemen in haar plaats. Wij hadden het gevoel, dat het naar een afgrond ging, en vandaar uit naar een burgeroorlog, waarin het volk naar de wapens grijpen zou."

Aldus is het door kapitein Maia van de MFA uiteengezet aan het Portugese dagblad "Fatos e Fotos". Zijn verklaring stemt nauwkeurig overeen met die welke kapitein O. de Carvalho heeft afgelegd tijdens een interview door het Franse dagblad "Figaro": "Wij wilden niet, dat de macht aan de straat zou toevallen."

Met andere woorden: de staatsgreep van 25 april 1974 is géén revolutie, maar een poging om een revolutie te voorkomen. Vandaar ook de dringende oproepen van de MFA aan de Portugezen om rustig thuis te blijven en zich niet met de staatsgreep te bemoeien.

Niet de omverwerping van de burgerlijke maatschappij is de 25e april aan de orde, maar de verzekering van haar toekomst. Omvergeworpen wordt alleen maar een regiem dat past bij een primitief stadium van het

kapitalisme waarin de direkte konsumptie van een groot deel der geproduceerde meerwaarde verhindert dat deze opnieuw in het produktieproces wordt gestoken.

Omdat de vrije konkurrentie de motor en de reguleur van de kapitaalsakkumulatie is, moet het korporatieve staatsbestel - dat die vrije konkurrentie aan banden legt - het veld ruimen. De "demokratie" moet worden hersteld, omdat daarmee de mogelijkheid wordt geschapen voor een "vrije" discussie over de waarde van de arbeidskracht via het kanaal van de vakbeweging. De arbeiders moeten "vrije burgers" worden opdat hun produktiviteit zal stijgen.

De juridische voorrechten van de parasitaire kapitaalsklieken moeten verdwijnen, zodat - gelijk de secretaris-generaal van de P.P.D. (de partij van de Volksdemokraten), de heer Alegria het na de coup heeft geformuleerd - "de meerwaarde niet meer kan worden gebruikt voor puur financiële speculaties zonder reële grondslag". De heer Alegria hanteert deze woorden in een uiteenzetting, die de strekking heeft, dat de economische macht en de politieke macht met elkaar moeten overeenstemmen. De heer Alegria onthult daarmee in feite het eigenlijke geheim van de militaire staatsgreep.

Het program van de MFA weerspiegelt al deze industrieel burgerlijke opvattingen en eisen, die of zij nu in politieke, in juridische dan wel in economische termen worden verrat, er in wezen allemaal op neerkomen, dat de meerwaarde anders moet worden gebruikt dan voorheen en anders tussen de diverse kapitalistische groepen moet worden verdeeld, in het belang van een produktieve investering.

Met het handhaven van de meerwaardeproduktie echter en daarmee van de klassenscheiding is het volstrekt noodzakelijk dat de machthebbers van gisteren terstond door andere machthebbers worden vervangen. De staatsgreep beoogt niet de vernietiging der burgerlijke instellingen, maar hun versteviging met behulp van de politieke, d.w.z. de burgerlijke demokratie. Deze is de aangewezen bestuursvorm voor het omhooggroeiend kapitalisme, omdat daarbij de diverse kapitalistische belangen, door verschillende partijen vertegenwoordigd, een institutioneel strijdperk hebben, waar, zonder dat het geheel wordt verstoord, elk belang zich naar zijn krachten betekenis in heel de wetgeving kan laten gelden. Dat alles, mits er maar voor wordt gezorgd dat deze demokratie met waarborgen tegen "verkeerd gebruik" omringd is, dat de kapitalistische heerschappijvorm niet kan worden aangetast. Deze structurering is de eigenlijke funktie der politieke organisaties, welke activiteiten door de MFA worden gestimuleerd. Gezien haar kleinburgerlijk karakter, haar burgerlijke denkwijze en haar kleinburgerlijke illusies kan iets anders ook niet van haar worden verwacht.

STAATSGREEP BEOOGT GEEN SOCIALISME

Het verzoek van de Beweging der Strijdkrachten aan de Portugese bevolking om zich niet met de staatsgreep te bemoeien en rustig thuis te

blijven, heeft geen enkel effect. Enorme menigten vullen de straten en pleinen van Lissabon om uiting te geven aan hun geestdrift en aan hun afkeer van het ten val gebrachte regime. Maar hun optreden draags geenszins het stempel van een bepaalde klasse. Zij nemen deel aan activiteiten die gericht zijn tegen de gehate PIDE (de politieke politie) of tegen andere instellingen uit het jongste verleden. Maar zij doen dat als volksmassa, waarin de sociale scheidslijnen zich niet aftekenen. Een krant als "Combate" kan achteraf met recht konstateren, dat "de arbeiders als zodanig aan de uitvoering van de staatsgreep part noch deel hebben gehad".

De coup van de 25e april gaat vergezeld van een vreugderoes. Pas wanneer die voorbij is wordt de werkelijke situatie langzaam zichtbaar. Dan beginnen zich de tegenstellingen af te tekenen, die op de eerstkomende periode hun stempel zullen drukken. Zes dagen na de val van het bewind van Caetano heerst nog een sfeer van algehele verbroedering. De 1e mei - dag overigens niet van de arbeidersklasse, maar van de traditionele politieke "arbeidersbeweging", die de grenzen der burgerlijke samenleving nooit heeft overschreden - wordt feestelijk gevierd als een soort van nationaal gebeuren. Maar twee dagen daarna komt met de ontuchtering de kater.

"Tempo Economico", een blad dat typisch de spreekbuis is van de moderne bourgeoisie, stelt op 3 mei 1974 in een hoofdartikel vast, dat "indien soms bij de arbeiders de idee mocht hebben postgevat, dat de coup van de 25e april door de MFA werd ondernomen om een socialistisch bewind te vestigen, dat geheel in strijd zou zijn met de geest van die beweging". Luttele weken later constateert een van de scherpstziende vertegenwoordigers der liberale burgerij, dat "deze er langzamerhand van doordrongen is, dat de situatie gekenmerkt wordt door zoveel tegenstrijdigheden, onzekerheden en risico's, dat wellicht voor de orde moet worden gekozen inplaats van voor de vrijheid". Dat laat aan duidelijkheid niets te wensen over.

Als die woorden worden neergeschreven is de sfeer van verbroedering al in haar tegendeel verkeerd. Nog geen maand na de 1e mei zien de meesters van het nieuwe Portugal, die er op uit zijn een oplossing te scheppen voor de interne problemen van het Portugese kapitalisme, zich gekonfronteerd met een van de allergrootste stakingsbewegingen die het land ooit heeft gekend. Zij doorkruist al hun plannen en dwingt hen tot een frontverandering. Het gaat er niet meer uitsluitend om een einde te maken aan de koloniale oorlog, het staatsapparaat aan te passen aan de burgerlijke behoeften en een nieuwe economische politiek te introduceren. Dat alles moet van nu af aan geschieden terwijl de strijd-bare arbeiders met eisen op de proppen komen die een ongestoorde ontwikkeling der kapitalistische verhoudingen illusoir maken. Met de volksbeweging die zich de vestiging der democratie ten doel stelde is het afgelopen. Nog eer de politieke problemen tot een oplossing zijn gebracht wordt hun betekenis in de schaduw gesteld door de sociale tegenstellingen en de klassenstrijd.

PCP EN MFA KONTRA DE ARBEIDERS

Niet zodra verschijnen de arbeiders - die door geen enkele organisatie worden gesteund en wier akties een volstrekt spontaan karakter dragen - in de sociale arena, of zij vinden alle groeperingen die zich beijveren om Portugal een nieuwe burgerlijke structuur te geven tegenover zich: niet alleen de MFA, de Volksdemokratische PPD en de PS van Mario Soares, maar al evenzeer de bolsjewistische PCP. In het schijnwerperlicht van de proletarische akties wordt plotseling zichtbaar, wat - gezien vanuit het standpunt van de werkers - van de genoemde organisaties de bijkomstige eigenschappen zijn en wat daarvan het wezenlijk karakter is. Wat daarbij in de allereerste plaats wel in 't oog springt 2) is de volstrekt arbeidersvijandige houding van de PCP. Reeds aan de vooravond van de coup spreekt deze partij in onmiskenbaar burgerlijke terminologie van een (komend) nationaal verzet en van een (komende) volksopstand. Op 7 juni 1974 heeft het partijblad "Avante" het over "fundamentele democratische vrijheden", die veroverd zouden zijn in "een fase van de democratische en nationale revolutie". Als de arbeiders tot de ontdekking komen, dat deze zogenaamde revolutie in elk geval niet in hún belang wordt gemaakt en zij de vrijheid nemen voor een verbetering van hun miserabele levensstandaard op te komen keert de PCP zich fel tegen hen die daarmee de burgerlijke mythe van de nationale saamhorigheid en het ondeelbare volk verstoren.

De eerste arbeidersaktie na de 25e april verrast het land begin mei. In de textielsector, in de elektronische industrie en in die delen van de metaalnijverheid die pas vrij kort geleden met buitenlands kapitaal zijn gesticht komen vooral de jongere werknemers in beweging. Zij verlangen dat de kleine chefs die hen tijdens de diktatuur gekoeieneerd hebben worden weggezuiverd. Zij eisen loonsverhoging, werktijdverkorting, betaalde vakantie, afschaffing van het stukwerk en betere veiligheidsmaatregelen. De stakingen breiden zich snel uit, maar de onrust kan weldra worden bezworen door de instelling van een landelijk minimumloon.

Begin juli komt de proletarische ontevredenheid opnieuw tot uiting op een veel grotere schaal. Het personeel van de posteries (CTT), van grote fabrieken als MABOR, TOYOTA en CIM, van de scheepswerven LISNAVE, van publieke werken, van de textiel- en de bouwnijverheid, van de luchtvaartmaatschappij TAP en van diverse kranten onder andere legt de arbeid neer. Er worden stakingscomité's gekozen, die in nauw overleg met alle bedrijfsgenoten de taktiek vaststellen. De traditionele vakbonden met hun van boven af benoemde "leiders" krijgen geen voet aan de grond. Links en rechts verschijnen stakingskranten en er worden nieuwe strijdvormen toegepast. Hier en daar (bijvoorbeeld bij de bedrijven SOGANTAL,

2) ... maar wat, gezien het uit het burgerlijk karakter van de Russische revolutie voortspruitende wezen van het bolsjewisme, natuurlijk allerminst een verrassing is...

UCAL en CHARMINHA) worden produkten onteigend en ten bate van de stakingskas verkocht. Er wordt geëxperimenteerd met "een gelijk loon voor allen" en de stakers trekken in optocht naar de patroon om te onderhandelen en laten dat niet aan enkelingen over. Er worden bovendien ook massa-demonstraties gehouden. De strijdlust neemt voortdurend toe, de strijdkomité's in de diverse bedrijven gaan voeling met elkaar houden, de organisatie van de aktie neemt steeds radikaler vormen aan. De persen van de dagbladen worden in bedrijf gesteld door de typografen voor de vervaardiging van stakerskranten.

Op het moment dat de eerste stakingsgolf - die van mei '74 - komt opzetten beschouwen de arbeiders de MFA nog als hun "bondgenote". De schellen vallen hun spoedig van de ogen. De officieren verschijnen in de bedrijven, naar zij zeggen om te "bemiddelen". In werkelijkheid zaaien ze verdeeldheid. Ze organiseren "stemmingen", waarbij aan de arbeiders wordt gevraagd, wie er wil werken en wie niet; ze trachten de stakersvergaderingen te beïnvloeden; ze pogen de strijdvaardigste arbeiders te isoleren van hun collega's.

Bij de ook dan al stakende posterijen treden de strijdkrachten direct op als stakingsbrekers. Als sommige soldaten zich daartoe niet willen lenen en onderduiken wordt meteen de militaire tucht verscherpt. Het is een maatregel die door de PCP wordt toegejuicht. Een vooraanstaand lid van de bolsjewistische partij verklaart in het blad "Expresso" - van de Volksdemokraten notabene! - op 22 juni '74:

"Geen enkel land, zelfs niet een land waar de democratie van oudsher is gevestigd, kan toestaan, dat er... in het leger aktie wordt gevoerd."

Als de grote stakingsgolf losbarst komen de strijdkrachten overal in aktie om - zoals het blad "Jornal do Comercio" openlijk schrijft - "de belangen van de patroons en van de partikuliere eigendom te verdedigen." Het na de staatsgreep gevormde Operationele Commando Voor het Vasteland (COPCON) ondervraagt stakende arbeiders en de parachutisten (die in de lokalen van de PCP van bier worden voorzien!) patrouilleren in de arbeidersbuurten van Lissabon. Dat alles om de "demokratie" te verdedigen of wel zoals de PCP het noemt: "het volk en de MFA te verbroederen."

Inmiddels zit de PCP niet stil. Zij doet wat zij kan om de stakingsbeweging te kanaliseren en zo veel als mogelijk in te dammen. Zij noemt de stakers "provokateurs" of erger en organiseert straatbetogingen tegen de strijdende arbeiders met de steun van kleine middenstanders in steden als Viseu en Porto. Bij die betogingen worden arbeiders gemolesteerd. In sommige vanouds communistische kiesdistrikten presteert de partij de arbeiders tot het aanvaarden van moties waarmee de stakingen worden veroordeeld. Zij dreigt ook - in het mijngebied van Aljustrel - de bezette bedrijven te belegeren. Bij enkele door het personeel bezette postkantoren komen door de PCP gemobiliseerde groepen inderdaad in aktie. Er worden stenen door de ruiten gegooid om de bezetters te intimideren.